

[Auf]Lösungen

Dekoloniale Begegnungen

Ovidiu Tichindeleanu

Dekolonialistlikult tundlikud teemad Moldovas: vasturiigi ettepanek

Oktoober 2023

1. Dekolonialistlik mõttevool sündis 1990. aastatel Ladina-Ameerikas seoses põlisrahvaste sotsiaalsete liikumistega nagu CONAIE Ecuadoris ja zapatistide ülestõus Mehhikos ning selle aluspõhimõtte on, et meile tuttav kaasaegne maailm tugineb reale protsessidele, millest ta on lahutamatu ja mis said alguse lääneeurooplaste Põhja- ja Lõuna-Ameerika vallutamise. Kaasaegse maailma kujundamine käib käsikäes kolmesaja viiekümne aasta pikkuse Atlandi-ülese orjakaubanduse, Lääne- või Põhja-Atlandi piirkonna koloniaalimpeeriumite esilekerkimise, kaasaegse rassismi loomise, põlisrahvaste ja mittelääne tsivilisatsioonide rüüstamise ja genotsiidi, massiliste rändevoogude tekitamise kaudu mittelääne alade hävitamise ja konsumeristliku globaalse maailma huvides Maa lõpuni ära tarbimisega. Kõigi nende erinevate ajalooliste fenomenide taga peituv ühisnimetaja on kolonialism. Pika ajalooga kolonialism ja selle taustsüsteem koloniaalsus on loonud ebavõrdsuse poliitilised, majanduslikud ja epistemoloogilised struktuurid, mis mõjutavad jätkuvalt tänast päeva. „Modernsust ilma kolonialismita pole olemas,“ on väitnud Walter Mignolo, märkides, et meie maailm on endiselt kolonialismi ja imperialismi erinevate väljendumiste vahel ebaõiglaselt ära jagatud ning selle näiteks on rahvusvaheline jõudude tasakaal põhja- ja lõunapoolsete riikide vahel¹.

Kolonialismi erinev väljendumine kätkeb endas Walter Mignolo sõnul „renessansi tumedamat poolt“ ja Peruu sotsioloogi Anibal Quijano teooriate kohaselt struktuurilist erinevust kolonisaatori ja koloniseeritava vahel kõigis kaasaegse

¹ Walter Mignolo, *Local Histories / Global Designs*, Princeton, Princeton University Press, 2012.

maailma ühiskondades². Tänapäevane maailm on poliitikast ja ülikoolidest äranduse ja kultuurini välja privilegeerinud „heledamaid“ hääli ja vaatepunkte Läänest, samas kui „tumedamad“ mittelääne hääled ja epistemoloogiad on füüsiliselt elimineeritud ja madaldatud ebaolulisteks või siis klassifitseeritud eksootikaks ja kontekstist välja rebitud. Eri poole inimesed tajuvad, kogevad ja mõistavad kolonialismi eri ilminguid täiesti erineval moel, eriti need, keda rassi tõttu diskrimineeritakse või kelle esivanemate ajalugu purustati kildudeks, ja ainult epistemoloogiline murrang saab ümber pöörata ja ravida sellist ebaõiglust ja kogemustest ilmajäämist, mille võimu koloniaalsus oma lõhestamisega on loonud. Dekolonialistliku mõtlemise kohaselt loob uut episteemilist potentsiaali nende häälte taasväärtustamine, mis pärinevad koloniaalsetelt äärealadelt või „kolonialismi erineva väljendumise sisemisest välisusest“³, sest nii sõnastatakse lootus demokraatlikumast ja õiglasemast maailmast, mis suudaks kolonialismi haava ravida. Väga tihti tugineb selliste lootuste episteemiline ja poliitiline potentsiaal üldtuntud filosoofiale heast elust.

Imperialismi erinev väljendumine viitab kõigepealt tänapäeva impeeriumitele, mille struktuur tugineb kolonialismiga samadele alustele, ent mis on võimust ilma jäänud või langenud teiste Lääne imperialistlike ja kolonialistlike võimude (ehk Lõuna-Euroopa) alluvusse. Teiseks eristas Madina Tlostanova imperialismi eri ilmingute välist mõõdet Lääne kolonialistlike ja mittelääne, „teiseklassiliste“ või „mitte päris Lääne“ kaasaegsete impeeriumite nagu Osmani sultanaadi või Vene impeeriumi vahel.⁴ Dekolonialistliku mõtte ajalooliselt tähtsa ülesandena võiks seega näha teatud paigus ja ajal toimuvate kolonialismi ja imperialismi erinevate väljendumiste tuvastamist ja nende tagasi kutsumist.

Kolonialismi ja imperialismi ilminguid on väljendatud erinevalt „Ida-Euroopas“, „postsovetlikus maailmas“ ning Kariibi mere, Lääne-Aafrika või Kagu-Aasia piirkonnas, kuigi võib tuvastada struktuurseid sarnasusi. Lisaks on „postsovetlikus“ maailmas selged erinevused ja võimupoolsed tõlgendused, mistõttu muutub see termin ajas aina iganenumaks.

Moldova — hiljuti iseseisvunud riik, mis on Venemaa domineeritud postsovetlikus maailmas rahumeelselt esile kerkinud, ent mis jagab ka pikka piiri Rumeeniaga ja kus on suur protsent rumeeniakeelset elanikkonda, riik, kus aastatel 1990–1992 toimus kodusõda, millega oli osaliselt seotud Vene sõjavägi, sest õhus oli võimalus, et ühinetakse Rumeeniaga — on jäänud rahvusvahelises ruumis äärealaks⁵, mida suuremad jõud tahavad pidevalt allutada ja läbida. Ajalooliselt on tänapäevase maailma

² Aníbal Quijano, „Colonialidad del Poder, Eurocentrismo y América Latina“, kogumikus Edgardo Lander (toim.), *Colonialidad del Saber, Eurocentrismo y Ciencias Sociales*, Buenos Aires, CLASCO-UNESCO, 2003.

³ Walter D. Mignolo, „I Am Where I Think: Epistemology and the Colonial Difference“, *Journal of Latin American Cultural Studies*, kd 8, nr 2, 1999.

⁴ Madina Tlostanova, „Can the Post-Soviet Think? On Coloniality of Knowledge, External Imperial and Double Colonial Difference“, *Intersections. EEJSP* 1(2): 38-58.

⁵ Gloria Anzaldúa, *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza*, Aunt Lute Books, 1987.

kujunemisel Rumeenia vürstkonnad ja Moldova alati olnud kolme imperialistliku jõu — läänest Habsburgide, idast Venemaa ja lõunast Osmanite — vaidlusalusel ristteel. Poola-Leedu riik ja Krimmi khaaniriik on samuti jätnud ajaloolised traumad, nagu ka sõdadevahelisel perioodil Rumeenia kuningriik. Ent viimasel paradigmaatilisel ajal, mil minnakse üle postsovetismist kapitalismi ja liberaaldemokraatiasse (millest antud artiklis räägingi), on Moldova äärealad olnud pideva Lääne ja Ida vahelise jõukatsumise paigaks: Lääne puhul räägime eeskätt Rumeeniast ja Euroopa Liidust, Ida kontekstis Venemaast.

Moldova suurus ja asukoht meelitavad sinna suuremaid jõude: Lääne pool on suurem etniline vend Rumeenia, mis annab hoogu Euroopa Liidu tõmbejõule; samas on vanema venna suhtumisega olnud ka Ukraina, Moldova põhjast lõunasse kulgeva pikima piiriga naaber, kellega toimub ka oluline kaubavahetus Kiievi ja Odessa suunal. Ida poolt on survet avaldanud Venemaa, saates oma sõjaväelasi separatistlikku Transnistriasse, kasutades küllaltki suure venekeelse kogukonna ühiskondlikku rolli ja sekkudes poliitikasse. Moldovas on tähtis osa Türgilgi, kes pakub abi türgikeelse autonoomse Gagauusia elanikele ning kelle roll piirkonna majandusel on märkimisväärne. Selle tulemusena liigendub võimu koloniaalsus Moldovas vähemalt kolmel välise imperialismi kujul, mis vastavad ajalooliselt paika pandud struktuurile, mida seni jõustatakse; samuti on nii läänest, lõunast kui idast lähtuval kujul oma erinev võim ja eesmärk. Dekolonialistlik lähenemine peaks Moldova puhul nende jõudude ja kohaliku elanikkonna reaktsioonide vahelist tasakaalu hoolikalt arvesse võtma ja seda pole seni sotsiaalteaduses ja kritiseerivais uuringuis veel tehtud. Seega olen oma lähenemises juhindunud dekoloniseerimisega seotud tundlike teemade sektori- ja põlvkondadeülesest mõõtmest. Kui keskenduda ühele kultuurisektorile või ühele põlvkonnale, jääks kolonialismide sasipundar meil märkamata. Mina uurin kolonialismi ja imperialismi väljendusvormidele vastu panemise uuenduslikke ilminguid, millel on potentsiaal etniliseks ja episteemiliseks uuenemiseks viisil, mis läheb kaugemale kaasaegsetest teadmistest ja mis seostub erinevate valdkondadega laiemas ühiskondlike, institutsionaalsete ja perekondlike suhete võrgustikus. Samuti seostan uued hääled eelneva kultuuriliste algatuste põlvkonnaga, mis on dekolonialismiga seotud tundlike teemasid sidunud, ja siinkohal räägime naiskollektiivist Teatru Spălătorie.

2. Teatru Spălătorie on 2010. aastal loodud naiskollektiiv, mis on viimase kümne aasta jooksul muutunud Chişinău sõltumatu kultuuriskeene keskmeks. Kuigi nad pole enam „uued hääled“, on antud uurimuse jaoks olnud Teatru Spălătorie töö ja sisend märgilise tähtsusega, et tagada järjepidevus kohalikul tasandil ja et jälgida dekolonialismiga seostuvate tundlike teemade orgaanilist tõusetumist iseseisva Moldova kultuurivaldkonnas. Vahemikus 2010–2017 oli isemajandav Teatru Spălătorie peamine koht Chişinăus, kus korraldati avalikke arutelusid, sõltumatuid algatusi või meelevaieldusi, samuti oli see turvaline paik LGBTQI+ kogukonna kohtumisteks, olles seega kriitiliste häälte kogunemispaiaks, kus sai rääkida Moldova ühiskonnas käimasolevatest muutustest. Veelgi enam, Nicoleta Esinencu ja Teatru Spălătorie eripärasesse metodoloogiasse on alati kuulunud isekirjutatud näidenditele eelnev

dokumenteeriv töö, mis tähendab uurimistööd ja intervjuusid ning marginaalsete häälte suurte lugude lavale toomist: seeläbi keelduti taasloomast kolonialistliku antropoloogilise eksperdi rolli, kes saab teavet kohalikelt informantidelt. Seega oli noor kaastöötaja Ion Borș korruga nii näitleja kui tunnistaja, sest oma teises ametis oli ta bussijuht teel Chișinău-st Rooma: niimoodi sai näidata postsovetliku läänesuunalise töörande laastavat ja segadust külvavat mõju vabas Moldovas (2013). Ühel antud uurimuse kesksetest kujudest, Cătălina Bucosel, paluti esineda Spălătorie laval etenduses „Perekonna ärakeelamine” („The Abolition of the Family”, 2019), mis on väga täpne ja intiimne ülestähendus nende perekondade ja naiste lugudest, kes pidid läbi tegema paradigmat muutvad 1980.–1990. aastad. Moldova kriitiliste häälte katalüsaatorina on Nicoleta Esinencu ja Teatru Spălătorie töö näidanud, et kohalikud dekolonialismiga seonduvad tundlikud teemad kujunevad orgaaniliselt: väljarändaja teadvus on hell rahvusvahelise hierarhia ja surve suhtes, naised on kollektiivselt tundlikud kogukondliku ja sotsiaalse löime hävitamise osas ning lisaks tõugatakse ära nii nõukogude kui postsovetlikul ajal valitsenud etnonatsionalistlikud surved, rassism ja heteronormatiivne jõhkruks. Selles mõttes on näidendid „Ameerika unistus” („American Dream”, 2014) ja „Reekviem Euroopale” („Requiem for Europe”, 2018) teinud kohalikku ajalugu, näidates kui tähtis on väljarändaja teadvus, samas kui „Maarja evangeelium” („The Gospel After Maria”, 2018) ja „Perekonna ärakeelamine” (2019) on esile toonud naiste seisukohad.

3. Lähtudes eelpool tehtud analüüsist ja Teatru Spălătorie enda suunistest, keskendub minu selle projekti raames läbi viidud uurimus nelja naise säravamatele töödele. Nad on kõik pidanud tegelema eluliste raskustega, neid on vaigistatud või marginaliseeritud, ent ometi on neis välja arenenud oma avalik hääl, kus kõlab ka teravat kriitikat. Selle keerulise kogumi moodustavad visuaalkunstnik, ajakirjanik, haridustöötaja ja keskkonnasõbrast kultuuritöötaja ning nende mitmepalgelised tegemised, mille kaudu on järjepidev ka Teatru Spălătorie töö.

Cătălina Bucos on visuaalkunstnik ja filmitegija, kes õpib praegu Kölni Meediakunsti Kõrgkoolis meedia- ja filmikunsti ning on silmatorkavamaid aktiviste kohalikust ühiskondlikust liikumisest Okupeerige Guguță, kuhu on koondunud erinevad Chișinău linnaaktivistide rühmitused. Cătălina Bucos tegi Teatru Spălătoriega koostööd ning tõi vapralt lavale enda perekonna loo näidendis „Perekonna ärakeelamine” (2019). Vastusena Moldova kunstiinimeste ebakindlatele oludele lõi ta endale ise töökoha. Ta rajas ARTA galerii ning on 10/90 Stúdio liige; lisaks reageeris ta ebakindlusele kunstiinimese ellujäämismehhanismide laialdase ja leidliku edasiarendusega, näidates, et kunstnik suudab kohanduda sotsiaalsete ja majanduslike reaaliatega ning on võimeline töötama eri meediumitega fotograafiast, filmist ja *performance*’ist traditsiooniliste trükisteni. Kõige oskamine on klassikaline Ida-Euroopa loomeinimeste ellujäämismehhanism. Cătălina Bucos kirjeldab oma töö kontseptsiooni „sotsiaalselt laetud kaasaegse kunstina” ning ta pöörab erilist tähelepanu Moldovale omastele ühiskondlikele nähtustele nagu massiline väljaränne Läände, Moldova suhted nii Transnistria kui Ukrainaga, aga ka vajadus väärtustada tavaliste inimeste igapäevaelu rohkem.

Oma tööga „3000” reageeris ta kohalike populistlike poliitikute hirmu külvamisele, kes väitsid, et avatus Euroopale tähendab, et Moldovasse saabub 30 000 Süüria migranti. Vastuseks tegi Bucos suure linoollõike 3000 miniatuurse näoga, kus poliitikute sõnum oli kirjas ümberpööratud kujul ehk suurelt trükitähtedega „Bine ați venit” (‘tere tulemast’). Taoline ülidetailne visuaalne *performance* annab aimu Bucose sihist: tavakodaniku seisukohad on lahkemad kui riigil ja see on paigas juba riigisisest migrandi teadvuses, seda tõestavad Moldova äärealad. „Elus monumentide” sarjas kutsus Cătălina Bucos ka Transnistria kunstnikke üles olema rohkem pildil ning korraldama avalikku meeleavaldust, luues enda kehaga „monumente” pealinna Tiraspoli avalikus ruumis. Teoses „Uks” antakse tavalisele Ukrainas Ivano-Frankivskis asuvale elumajale täiendav vaimne mõõde, kui sellele kuvatakse päevasel ajal, mil kohalikud elavad oma elu, video kohaliku kreekakatoliku kiriku uksest. Kõigis neis töodes väljendab Cătălina Bucos ebamugavust ametivõimude suhtes, mis väljendub riigi ja tavaliste inimeste vahelises suhtluses, ja ta kasutab kunsti kui vahendit, et pöörata pilk tavakodanikele, osutades samas ka siirdpunktidele (üleminekutele) kui muutumise paikadele ning linnale kui kogukondliku kogemuse nõutamise kohale. Kuigi ta on alles oma teekonna alguses, näitab kunstnik üles tundlikkust väljastpoolt riiki tuleneva vastupanu ja episteemilise uuenemise potentsiaali suhtes, nagu ka orgaanilise piirkondliku solidaarsuse ja tavaliste inimeste kui kohaliku ressursi märkimisväärse usaldamise vastu. Kuigi „kaasaegse kunsti” keeles ja rütmis võivad need *performance*’id näida laialipaisatud žestidena, siis nende kõigi ühist potentsiaali arvesse võttes võib neist suundadest saada dekolonialistlik orientiir, mis loodab ilma riigita tärkavale kogukondlikkusele.

Pragmatilisem ja selgelt riigist väljaspool asuv suunitlus pärineb **Lilia Nenescult**, Moldova kodanikuühiskonnas ja avalikus ruumis tuntud naisõiguslaselt ja ajakirjanikult. Lilia Nenescu tegi ühe visuaalsarja raames koostööd ka kohaliku kunstniku ja kuraatori Tatjana Fedorovaga, kus keskenduti naistevahelisele solidaarsusele koroonapiirangute ajal. Et Lilia Nenescu on töötanud viimased kümme aastat Moldova kodanikuühiskonnas, käivitas ta hiljuti esimese uuringu naiste töötingimuste kohta vabaühenduste sektoris: tegu on valdkonnaga, mis tunneb uhkust oma progressiivsuse ja moderniseerumise üle eriti üleminekul postsovetismist liberaalsesse demokraatiasse. Moldova vabaühenduste sektoris moodustavad naised 62% tööjõust⁶. Lilia Nenescu rõhutab, et see maailmamajanduse suuruselt kaheksas sektor on Moldovas eriti nähtaval kohal, sest nii (rumeeniameelsed) etnonatsionalistid kui venemeelsed kohalikud on süüdistanud seda läänepoolses kolonialismis. Oma töös nihutab Lilia Nenescu mõlema poole ideoloogilist perspektiivi ja jõuab realistliku analüüsini, et valdkonnas toimub ebatüüpiline töö, kus sotsiaalne kaitse laialdaselt puudub, ning viitab ellujäämismehhanismidele ja naiste leidlikkusele kui vastusele kolonialistlikule kustutamisele, mida tuleb igast suunast, nii läänest kui idast. Naise vaatevinklist on vabaühenduste sektor naistöötajatele avatum, ent toodab süsteemset ebavõrdsust. Suurem osa kohalikest naistest teeb ilma lepinguta projektitööd

⁶ Lilia Nenescu, „The Working Condition of Women in the Moldovan NGO Sector”, ISS iga-aastane konverents, Babeş-Bolyai ülikool Cluji linnas, 23.–25.03.2023.

ebakindlates tingimustes ning peab tegema salaja lisatööd, et niigi kehv olukord säiliks. Veelgi enam, Nenescu viitab võimu kolonialistlikule loomusele, mis avaldub doonororganisatsioonide ja kohapeal tegutsevate kohalike vabaühenduste vahelise tasakaalu puudumises, kusjuures taoline struktuur muudab otsuseid langetavad keskused tavatöötaja jaoks nähtamatuks. Tuleb välja, et Moldova naised võivad vabalt töötada ja sõna võtta teatud kindlas kodanikuühiskonna loodud raamistikus, ent enda oma nad kujundada ei saa, samuti on olemas liberaalse kodanikuühiskonna institutsioonide püstitatud purunenud lagi. Vaja on teistsugust vestlusraamistikku ja institutsionaalset filosoofiat. Sarnaselt Cătălina Bucosele, ent teiste vahenditega viitab ka Lilia Nenescu mitteametlike kommete ja tavakodanike potentsiaalile ning linnale kui kogukondliku taastärkamise ressursile. Koos kaasaktivisti ja sotsiaalteoreetiku Vitalie Sprînceanăga on ta kirjutanud illustreeritud lasteraamatu, kus Chişinău linna on kujutatud rohekommuunina⁷. Jutustamislaadina kasutatakse tagasivaatavat pilku aastast 2050, et rõhutada praeguse neoliberaalse linnaplaneerimise ja alternatiivse, keskkonnasõbraliku linnamaastiku vahelist radikaalset erinevust. Ühes teises seonduvas uuringus⁸ rõhutab Lilia Nenescu koloniaalset sidet neoliberaalse linnaplaneerimise „tsiviliseerivate“ ideede ja levinud kombe vahel, kus inimestel keelatakse linna aedu rajada ja lükatakse tagasi igasugused tavakodanikelt tulnud linna puudutavad algatused, mis nimetatakse ebaseaduslikeks või normist kõrvalekalduvaiks. Selle asemel pooldab tema episteemilist pööret, kus loomingulise rahva kriitiline vastus riigipoolsele võimetusele ja kohalike ametivõimude suutmatusele nende vajadustele vastata on informaalsus. Dekolonialistlik pööre kogukondlikkuse ja rahva poole aitaks tagant tõugata tavadid nagu linnaaiad ja ühtlasi aitaks see algatada vajaduspõhist vestlust nendega, kes tegutsevad mitteametlikkuse laial väljal, selle asemel et nende algatused lihtsalt ebaseaduslikuks kuulutada. Jällegi tõestab Lilia Nenescu suundumus seda, et riigist eraldiseisva kogukonna esilekerkimine kohalikul tasandil pälvib laialdast usaldust, ning ühtlasi näitab see selget vastupanu võimu koloniaalsusele, mida jõustatakse palgatöö ja ametlike ideoloogiate tasandil.

Sama sättumuse, ent teistsuguse lähtekoha toob mängu **Elena Sîrbu**, roma õpetaja ja aktivist. Ta tegi koostööd Teatru Spălătoriega 2019. aasta oktoobris Berliini teatrikeskuses HAU esietendunud näidendiga „Perekonna ärakaotamine“ („Die Abschaffung der Familie“). Laval pakub Elena Sîrbu kriitilise sissevaate Moldova roma naiste perekondlikku ajalukku ja nende survestamisse, aga ka nende leidlikkusse tegutsemisse nõukogude ja postsovetlikul ajal. Et Moldovas puudub avalik dekolonialismiteemaline arutelu, on Elena Sîrbu oma muresid ja lootusi väljendanud inimõiguste keeles. Haridustöötajana, kes soovib avalikus sektoris ellu viia muutusi, koordineeris Elena Sîrbu kakskeelset (rumeenia ja vene) trükist „Zorale jiu vlea“

⁷ Lilia Nenescu, Vitalie Sprînceană, Alexandra în Chişinău anul 2050, Platzforma, Chişinău, 2020. https://issuu.com/platzforma/docs/alexandra_patrat_reduss

⁸ Lilia Nenescu, „Grădinăritul urban: de la penalizare la încurajare“, Soros Foundation Moldova, Chişinău, 2022, https://soros.md/wp-content/uploads/2023/03/Studiu-final-Lilia-Nenescu-G15176_compressed.pdf

(2017)⁹, tuues avalikku teadvusesse kümne Moldova eri piirkonnast pärit roma naise elulood: niimoodi toimis ta eri põlvkondade ja ajalooajavahelduste vahelise vahendajana. „Edulood” stsenaarium järgib Lääne liberaalset retsepti: inspiratsiooniks pakutakse individuaalseid mudeleid, ent Elena Sîrbu esitletud roma naiste päris lood näitavad, et nende võitlus autonoomia nimel vajab täiesti teistsugust aruteluraamistikku. Seega näitavad kümne Moldova roma naise „edulood”, et termin `marginaliseerimine` on vale, sest eeskätt peavad nad ületama tõkked, mis takistavad nende ligipääsu avalikule, kultuuri- ja majandussfäärile. Üldjuhul on kajastatud naised oma töövaldkonnas üksikuks erandiks, mis vaid rõhutab Moldova postsovetlikus ühiskonnas romade vastu suunatud süsteemset rassismi. Elena Sîrbu tõestab omapoolse panusega näidendis ilmekalt, et roma naiste rassistlik kohtlemine on postsovetlikus Moldovas võtnud uue mõõtme ja et see on otseses seoses suurema osa rahvastiku eurotsentristliku, „euroopameelse” suunitlusega: seega kehtivad romade kui inimgrupi kohta eelarvamused „tsiviliseeritud” vaatenurgast, justkui nad poleks eurooplased, oleks tagurlikud ja hoiaks tagasi ülejäänud ühiskonda. Teisisõnu tunnetab roma rahvas väga selgelt seda kolonialistlikku erinevust, mis Ida ja Läänt rahvusvaheliselt eristab, ent mis töötab ka läbipaistva piirina, mis läbib laiemalt Moldova ühiskonda ennast. Lisaks sellele tuleb roma naistel rinda pista nii seesmistele kui välisele barjääridega. Kui viimased on seotud Moldova ühiskonna rassistliku suhtumisega romadesse ja väljenduvad riigi välja arendatud ja rakendatud roma kogukondade seesmise koloniseerimise kaudu, siis sisemised tõkked tulenevad survest, mille naistele on pannud roma kogukonna enda konservatiivsed liikmed. See surve on riigi koloniseerimise vastase kogukondliku vastupanu pärand, ent tänapäeval väljendub see soolise kontrolli kaudu, eeskätt ootuses vara abielluda ja elada traditsioonilist, koduperenaist elu. Sellised nõudmised eeldavad kooli poolelijätmist ja haridustee katkestamist ning on seotud arvuka koduvägivallaga, kus emad on jäetud üksinda ja kaitseta. Elena Sîrbu otsustas välja tuua tulevase profipoksija, advokaadi ja rändetöötaja seisukohad ning seeläbi rõhutab ta roma naiste autonoomianimelise võitluse kahetist iseloomu, ent see on ka strateegia piiravate ja allasuruvate jõudude vastu. Seega on ainus võimalus saavutada selge siht olla iseseisev naine ja pidada samas kinni ka roma traditsioonidest, minna riigist mööda ja leida endale koht rahvusvahelisel areenil, olgu see siis profipoksijana, rahvusvahelise õiguse vallas, õpetades inglise keelt või rändega seotud töö kaudu.

Ent nagu ülevalpool rõhutasin, pole rahvusvaheline sfäär lahendus iseenesest, sest see on juba ebaõiglaselt rassiküsimuse ja ebavõrdsuste kaudu lõhestatud. Elena Sîrbu näitab ka, kuidas traagiline rändeküsimus on roma kogukonda sama sügavalt mõjutanud kui ülejäänud Moldova ühiskonda, ning tema pooldab nii patriarhaalsete sisemiste traditsionalistide kui välise rassistidega tegelemisel väljarändajate tagasipöördumist ning kogukondlikku taassündi ja ühist tugevust. Elena Sîrbu dekolonialistlik tundlikkus näitab seega roma naiste kahetist võitlust, mis tõestab inimõiguste läänekeskse liberaalse platvormi vastuvõetamatuid piiranguid, mida

⁹ Elena Sîrbu, UN Women, Zorale Jiuvlea. Istorii de succes ale femeilor rome, Chişinău, 2017.

väljendatakse riigi ja vabaühenduste kaudu. Elena Sîrbu ajakirjanduslik panus¹⁰ näitab veelgi enam, et roma naiste jaoks on töö inimõiguste keeles ja vabaühenduste vahenditega kompromiss, mis tegeleb vaid võitluse ühe poolega (konservatiivsete traditsionalistide sisemiste survetega), tugevdades samas laiemas ühiskonnas üldisemaid eelarvamusi ja külvates kogukonnas rohkem umbusku ja killustumist.

Kuulates tema ja teiste roma naiste häält, kellega ta sõltumatuid vestlusi on pidanud, võib teha järgmised järeldused: 1) Roma naiste seisukohad peaks olema Euroopa ja Moldova dekolonialistliku demokratiseerimise protsessis võtmekohal, sest nad esitavad unikaalse sünteesi võimu koloniaalsuse eri tahkudest, mis avalduvad endiselt rahvusvahelises ruumis, nii riigi kui seesmiselt kohaliku kogukonna tasandil; 2) Et väline abi ehk traditsioonilise roma kogukonna kaasajastamise projektid on üks kompromiteeriv liit, millest sünnivad üksikud erandid, ent mis radikaliseerib seesmised traditsionalistid, kes on pikka aega osutanud vastupanu nii riigile kui igasugustele katsetele hävitada romade traditsiooniline eluviis; taolised kompromiteerivad liidud võivad tuua hetkelist edu, ent lisavad survet roma kogukonnale, eriti roma naistele; ning 3) et seoses nende väga ebakindlate oludega sõltub roma naiste autonoomia ja heaolu teatud piirini riigi dekoloniseerimisprotsessist endast ja seega ka väliste liitlasvägede sekkumisest, ent veelgi enam tugineb see nende naiste võimestamisele, kes tahavad pigem muuta oma kogukonda kui moderniseeruda ja „integreeruda“ väljaspool kogukonda. Elena Sîrbu töö ja roma naiste hääled rõhutavad erineval ja vahel kaudsel moel, et on vaja teistsugust aruteluraamistikku ning et tee parema elu poole algab roma kogukondlike traditsioonide au sisse tõstmise ja ümberväärtustamisega, võttes aluseks roma naiste vaatenurga. Viimast väidet võib mõista kui nõuet roma kogukondliku jõu dekolonialistlikuks taassünniks. Selle asemel et kogukonnalt pidevalt lõimimise ja moderniseerimise kaudu tükke küljest lõigata (mis tähendab ka allesjäänud osa getostumist ja nende rassilist diskrimineerimist), panustab taoline dekolonialistlik tundlikkus roma kogukondlike tavade seesmisele uuenemise potentsiaalile.

Veel üht võimu koloniaalsuse kahetist olemust rõhutab **Rusanda Curcă**: Hîrtopi külas elav kultuuritöötaja, põllupidaja ja keskkonnaaktivist. Tema on olnud Moldova sõltumatu kultuurisektori koalitsiooni loomise suunav jõud ning kaasaegse kunsti kui silla kasutamise eestkõneleja maapiirkondades ning ühiskonna marginaliseeritud sektorites, kasutades eeskätt sotsiaalse teatri, dokfoto ja muusika vahendeid. Seega on Rusanda Curcă jaoks „kunst see, et räägitakse probleemidest, millega silmitsi seistakse.“ Curcă harrastab kultuurisektoris ja laiemas ühiskonnas koalitsiooni tüüpi lähenemist, väites, et „looduses esinev mitmekesisus paneb mõtlema mitmekesisusele inimmaailmas.“ Koalitsioonina töötamine on kogukonna kasvatamise viis. Rääkides enda tegevustes Moldova maa- ja linnapiirkondade vahelistest erinevustest, rõhutab ta maaelu vaatenurka ja paigutab selle rahvusvahelisse, rände kaudu toimuva poliitilise ja majandusliku domineerimise mõõtmesse. Linna- ja maaelu vahel haigutav kuristik

¹⁰ Elena Sîrbu, Radio shows, TRM 1, 2022-2023.

ning tervete ebavõrdsuse ja akulturatsiooni alade loomine on hiljutine nähtus, mis ilmnes Moldova riigi neoliberaalse pöörde ja Moldova tööjõu massilise nii lääne- kui idasuunalise väljarände kontekstis. Rusanda Curcă rõhutab kogukondliku vastupanu hädavajalikkude rolli, et võidelda idast ja läänest lähtuvate võimublokkide konkureeriva moderniseerimisega¹¹. Ta rõhutab enda tööruumi loomise ja toiduga isevarustamise vajadust, mis mingis mõttes seletab Lilia Nenescu „ellujäämismehhanisme” ja räägib sellest, kui oluline on kõik koos kogukondliku eluviisi juurde tagasi pöörduda, kusjuures ta ühendab haruldasel kombel mõtlemise ja tegutsemise.

4. Kuigi Moldovas pole veel avalikku arutelu riigi dekoloniseerimise teemal toimunud, on kõigi siin rõhutatud eri valdkondade ja erineva intensiivsusega dekolonialistlikult tundlike teemade ühisosaks tähelepanu, mis on suunatud Lääne ja Ida vahelisele lõhele, mis on jaganud Moldova ühiskonda ja moodustab võimu koloniaalsuse peamise väljendusvormi, mis omakorda paneb paika kolonialismi ja imperialismi erinevate ilmingute omavahelise jagunemise. Ent Moldova puhul paikneb see lõhe pigem globaalses rahvusvahelises ruumis: seda ei analüüsita teatud impeeriumite produktina, sest tähelepanu juhib migrandi teadvus ja täpsemalt igavesti äärealal olemise tunne, mitte monokultuurne kogemus kodaniku õigustest. Kui kogeda suuremate jõudude paika pandud piiride läbistavat jõudu, tekib riigi suhtes laiemalt väga üldine vastupanu ja sihikule ei võetagi konkreetset impeeriumit. Mis kõige hämmastavam, see ei tähenda, et konkreetsetes olukordades libiseks vaikselt fookus domineerimisele, vastupidi: kõik siin artiklis kajastatud naised on hea näide kogukondlikust lähenemisest feminismile ning nad kõik teevad jõupingutusi, et taastada kohaliku kogukonna tugevust, mitte et võidelda impeeriumite vastu. Taoline tärkav suundumus on suure dekolonialistliku potentsiaaliga ja väärrib toetust ka edaspidi.

¹¹ „The Future Is Now: Conversations with Ambrose Idemudia Joshua and Rusanda Curcă”, HowlRound Theatre Commons, 2022.